

OILAVIY TARBIYA USLUBLARI VA OTA-ONALARNING MUNOSABATLAR MA'NAVIYATI

Ushbu maqolada Oilaviy tarbiya uslublari va ota-onalarning munosabatlar ma'naviyati haqida yoritib berilgan. Qolaversa, maktabgacha yoshdagi bolani tarbiyasida ota-onalar ham o'z imkoniyatidan kelib chiqib farzandini har tomonlama komil inson qilib tarbiyalashda mas'ul ekanliklari alohida ta'kidlanib o'tilgan.

Kalit so'zlar: oila, pedagogik madaniyati, jamiyat, bola, ota-ona, opa-singil, aka-uka ta'lim, tarbiya urf-odat, muhit, aqliy tayyorgarlik, malaka, ko'nikma, tajriba.

В данной статье рассматриваются методы семейного воспитания и духовность родительских отношений. Кроме того, в воспитании дошкольника родители также несут ответственность за воспитание своих детей в полной мере своих возможностей выделено.

Ключевые слова: семья, педагогическая культура, общество, ребенок, родитель, сестра, сиблинговое воспитание, традиция воспитания, среда, психологическая подготовка, квалификация, мастерство, опыт.

This article discusses the methods of family upbringing and the spirituality of parental relationships. In addition, in the upbringing of a preschool child, parents are also responsible for the upbringing of their children to the fullest extent of their ability highlighted.

Keywords: Family, pedagogical culture, society, child, parent, sister, sibling education, upbringing tradition, environment, mental preparation, qualification, skill, experience.

Kirish. Maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama komil inson qilib tarbiyalash uni hayotga tayyorlash oila va jamiyat tomonidan hal etiladigan asosiy ijtimoiy vazifalardan biri bolib, shuning uchun ota-onalar farzandlarining birinchi tarbiyachisi va o'qituvchisi hisoblanadi. Ota-onaning farzandlariga va farzandlarning ota-onasiga mehroqibatli bo'lishlari, ularning ota-onalik va farzandlik burchi, mas'uliyatini his qilish masalalari xalqimiz milliy qadriyatlarining shakllanishida muhim ma'naviy manba bo'lib xizmat qilganligi shubhasiz [8]. Maktabgacha yoshdagi bolalarning shaxs bo'lib shakllantirishda ota-onalarning roli juda katta va ota-onalar bilan bo'ladigan kundalik muloqot jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalar dunyoni o'rganadi, kattalarga taqlid qiladi, hayotiy tajribasiga ega bo'ladi, xatti-harakatlarning normalarini o'rganadi.

Asosiy qism. Oilada ota-ona va faqat oila a'zolarigina o'sayotgan bolaning nimalarga qodirligini, qanday qobiliyatga ega ekanligi va bolasidagi o'ziga xos xususiyatlarini birinchi bo'lib ko'rishadi va his qilishadi, oilada ota-ona o'z farzandining asosiy qobiliyatini aniqlaydi va dastlab bu fazilatlarni rivojlantirish uchun imkoniyat yaratadi. Oilaviy tarbiyaning asosiy muammolaridan biri bu oiladagi ota-onalarning pedagogik madaniyati etishmasligidir.

Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo'yicha qo'shimcha

chora-tadbirlar to'g'risida" 2019-yil 3-maydagi PQ-4307-son Qaroriga muvofiq yoshlarni mustaqil hayotga kafolatli tayyorlash, tarbiyaning homiladorlik davridan boshlanib, 18 yoshigacha davom etadigan, tadrijiylik va uzluksizligiga asoslangan metodikani ishlab chiqish va hayotga tatbiq etish, yoshlarni shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirishga yo'naltirish, dunyoqarashi keng, faol fuqarolar etib tarbiyalash maqsadida "Uzluksiz ma'naviy tarbiya kontsepsiyasi" tasdiqlandi [6]. Oilaviy tarbiyaning vazifasi - ma'naviy va jismonan sog'lom shaxsning normal rivojlanishi va o'zini o'zi rivojlantirishi uchun barcha zarur shart-sharoitlarni yaratishdir.

"Uzluksiz ma'naviy tarbiya Konsepsiyasi" bosh g'oyasi "Tarbiya va ta'limni bir-biridan alohida ajratib bo'lmaydi, bu ikki jarayon o'zaro uyg'un, uzluksizlik asosda tashkil etilgandagina odobli, axloqiy fazilatlarga ega, yuksak ma'naviyatli, shu bilan birga, bilimdon, zukko, ruhan va jismonan sog'lom, keng dunyoqarash va tafakkurga ega, zamonaviy kasb-hunar egasi bo'lgan vatanparvar yoshlarni yetishtirib berish"ni ko'zda tutadi [6].

Darhaqiqat, barkamol shaxsni shakllanishida oilaning, aniqrog'i, ota-onaning roli nihoyat katta. Aqlan yetuk, axloqan pok, jismonan baquvvat farzandlar namunali oilalarda kamol topadilar. Shunga ko'ra oila va oilaviy tarbiya masalalari har doim ham dolzarb muomma bo'lib kelgan va shunday bo'lib qoladi. Bolaga yaxshi

54 tarbiya berish, farzandini hayotda qoqilmasdan muvaffaqiyatlarga erishib kamolga yetishini ota-onaning asosiy maqsadi, vazifasi va orzusi hamdir. Qolaversa, bu ota-ona uchun ham qarz ham farzdir. Jamiyatda esa tarbiya faqat ota-onaning shaxsiy ishi bo'lib qolmasdan, balki ularning ijtimoiy burchi hamdir.

Abdurauf Fitrat shunday degan edi: "Har bir oilaning saodati va izzati, albatta, shu xalqni ichki intizomi va totuvligiga bog'liq. Tinchlik va totuvlik esa shu millat oilalarining intizomiga tayanadi, mamlakat va millat ham shuncha kuchli, tartibli bo'ladi. Agarda bir mamlakatning aholisi axloqsiz va johillik bilan oilaviy munosabatlarni zaiflashtirib yuborsa va intizomsizlikka yo'l qo'ysa, shunda bu millatning saodati va hayoti shubha ostida qoladi" [8].

Darhaqiqat, har bir ota-ona o'z bolasini baxtli bo'lishi uchun astoydil, har kuni tarbiyalash zarurligini yaxshi biladi. Biroq, farzandlarini o'z vaqtida tug'ilgandanoq ta'bir joiz bo'lsa homiladorlik vaqtidan tarbiya qilishlikni unutib qo'yishadi. Ba'zan ilk yoshlardan, bosqichma-bosqich, uzluksiz tarbiyalashga e'tibor berishmaydi. Tarbiyada yo'l qo'yilgan xatolar birdaniga ko'rinmaydi. Noto'g'ri tarbiyaning asoratlari oradan ko'p yillar o'tgach, jamiyatda inson omili tufayli yuzaga keladigan ijtimoiy muammolarda ko'rinadi. Bugungi kunda O'zbekistonning peshqadam yoshlari davlat, ota-onalarining maqsadli, uzluksiz tarbiyalari tufayli turli sohalarida, jahon miqyosida mislsiz yutuqlarni qo'lga kiritishmoqda [6].

Ma'lumki, shaxsning qadriyati uning jamiyatda tutgan o'rni bilan belgilanib, ko'p jihatdan uning tarbiyasiga bog'liq bo'ladi. Shu sababli ota-ona o'z bolalarining tarbiyachisi hisoblanadi. Tarbiya, irsiyat (nasl) va muhit bola shaxsining rivojlanishida asosiy o'rin tutadi. Bu haqda muborak islom dini manbalarida, barcha mutaffakirlarning asarlarida u yoki bu jihatdan ilmiy asoslangan. Ayniqsa, har uch omilning ichida tarbiyaning roli ahamiyati alohida e'tirof etilgan. Ammo tarbiya ta'sirining kuchi va natijasi irsiyat hamda muhit kabi omillarning hamkorligi bilan belgilanishi ham sir emas. Chunki nasl va muhitda kamchilik bo'lsa tarbiyaning ijobiy ta'siri sezilmasligi mumkin. Rasululloh (sollallohu alayhi vasallam) ta'kidlaydilar: Abu Hurayra (roziyallohu anhu)dan rivoyat qilinadi: "Nabiy(sollallohu alayhi vasallam) Har bir tug'ilgan bola faqat fitrat (sof tabiat) bilan tug'iladi. Bas, ota-onasi uni yahudiy yoki nasroniy yoki majusiy..." bu hadisi sharifdan irsiyat, ya'ni biologik omil insonning shakllanishida asosiy o'rin tutadi degan fikrni ilgari suruvchi G'arb faylasuf va olimlarning fikrlari asossiz ekanini va tarbiyaning muhimligini

ko'rsatadi. Abu Ali ibn Sino oila tarbiyasida ota-onaning o'rniga alohida to'xtalib: "Bola tug'ilgach, avvalo, ota unga yaxshi nom qo'yishi, so'ng uni yaxshilab tarbiya qilishi kerak... agar oilada tarbiyaning yaxshi usullaridan foydalansa, oila baxtli bo'ladi" degan fikrni ilgari suradi.

Oila deganda avvalo ota-ona siymosi ko'z oldimizda gavdalanadi. Albatta, ota-ona millat va jamiyat tarbiyachisi hisoblanadi. Oiladagi asosiy tarbiyachi - bu ona hisoblanib, u birinchi qiyinchilikni engillashtiradi bolasining hayot yo'lida sodir bo'lganda qiyinchiliklarda unga yordam beradi otaning bolani ijobiy tarbiyalashga bo'lgan ehtiyoji, ammo uning ta'sirini ham eotibordan chetda qoldirib bo'lmaydi. Shu sababli ushbu mavzu jamiyat rivojlanishining hozirgi bosqichida dolzarbdir. Axir, faqat ota-onaning sevgisi bo'lganda dastlab kichkina odamni o'rab oladi, uni bemalol o'zlashtiradi, chunki dastlab nozik, mehribon, dono do'stlar va murabbiylar bilan o'ralgan; Shaxsning shaxs sifatida shakllanishida birinchi hayot o'qituvchilari - bu ota va ona xisoblanadi. Ota-onalik kasbi barcha oilalar uchun asosiy kasb va bu kasbni mukammal o'rganmoq lozim. Bola ota-onasiga taqlid qilish orqali o'rganadi, ular aytgan so'zlarni takrorlaydi. Demak, bola shaxsining shakllanishi uchun ota-ona ideal tarbiyachi bo'lishi kerak.

Oiladagi tarbiyaviy jarayon bu-bola bilan ota-onaning doimiy muloqotidir. Yosh avlodning maonaviy qiyofasi, ularning, xatti-harakati, xulq-atvori dastlab oilaviy munosabat madaniyatida shakllanadi.

Tarixiy ma'lumotlarning guvohlik berishicha, oilaviy munosabatlar madaniyati sharq xalqlarida juda qadimdan rivojlangan ijtimoiy voqeilikdir. O'zbek xalqining og'zaki ijod naomunalarida, buyuk sharq mutaffakirlarining asarlarida sharq xalqlari, xususan o'zbek xalqiga xos oilaviy shaxslararo munosabatlarda namoyon bo'ladigan odob-axloq qoidalari, me'yorlari, ezgu insoniy fazilatlilar to'g'risida qimmatli ma'lumotlarni uchratish mumkin.

Fitrat intizomlilikning ijtimoiy mohiyatini tariflab, o'zining "Oila yoki oila boshqarish tartiblari" asarida shunday deb yozadi: "har bir millatning saodati va izzati, albatta, shu xalqning ichki intizomi va totuvligiga bog'liq. Tinchlik va totuvlik esa shu millat oilalarining intizomiga tayanadi. Qaerda oila munosabati kuchli intizomga tayansa, mamlakat va millat ham shuncha kuchli va muntazzam bo'ladi."

Muhokamalar va natijalar. Bugungi kunda 3 yoshgacha bo'lgan barcha bolalar va ko'pchilik maktabgacha yoshdagi bolalar ham faqat oilada va oila muhitida tarbiyalanadi. Bu yosh, keyinchalik uni to'liq qoplash imkoniyatini qo'ldan boy bergan

narsa. Shu sababli hozirgi va kelajakdagi pedagogik universal ta'lim muammosi juda dolzarbdir. Oilada maktabgacha yoshdagi bolalikning dastlabki bosqichlarida tarkib toptirilgan insonparvarlik asoslari, uning ijtimoiy yunalganligi bolalarda asta-sekin shaxsning jamoatchilik belgilari: xulq-atvori, odatlari, munosabatlari va tasavvurlarini shakllantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Oilada maktabgacha yoshdagi bolalar xulqini shakllantirishning mazmuni va metodlari bu yoshdagi bolalarning xususiyatlariga mos kelishi va u eng yaqin vaqtdagi rivojlanish zonasini ko'zda tutishi kerak. Masalan, agar 4 yoshli bolalar o'z tengdoshlariga asosan ota-onasining maslahati, ko'rsatmasi ta'sirida baholi-qudrat yordam ko'rsatsalar, 5 yoshga to'layotganda bunday yordamni o'z xohishlariga ko'ra ko'rsatishlari lozim. Oilaga xos bo'lgan muhabbat, o'zaro e'tibor, g'amxo'rlik muhiti bola his-tuyg'usini shakllantirishga ta'sir ko'rsatadi. Oilada qaror toptiriladigan ijtimoiy his-tuyg'ular bolaning kichik yoshdan boshlab to'g'ri xulq-atvori rivojlanishining muhim asosi hisoblanadi. Zero, oila boshliqlari bilan bolalar munosabati, o'zaro totuvlik, mehr-oqibat, g'amxo'rlik asosida bo'lsa tarbiya vositalari(shaxsiy namuna, mehnat, dam olish, rag'bat, jazo)dan samarali foydalanilsa albatta muvaffaqiyatli kechadi [2]. Oilada sog'lom muhit va munosabat bo'lsa millat va jamiyatda ham sog'lom muhit qaror topadi.

Ota-onalarning ijtimoiy muhitda ibratli xislatlari, shaxsiy fazilatlar, irodaviy sifatlari, o'z-o'zini qo'lga olish kabi jihatlari bolajonlar qalbida o'chmas iz qoldiradi. Ota-onaga nisbatan ishonch, intilishi moyillik hamdardlik sifatlari shakllana boradi. Oilada ruhiy muhit, totuvlik mavjud bo'lishi uchun ota-onalarda haqiqiy ma'nodagi nazokat hamda obro' mustahkam shakllangan bo'lishi kerak [4].

Bolaning ma'naviy tarbiyasida oilaning ahamiyati muhimligi ta'kidlanadi. Ota-onaning oiladagi moddiy, tashkiliy, tarbiyaviy va o'zaro shaxsiy masalalar yuzasidan bir-biri bilan bo'ladigan munosabatlari sof, samimiy, erining xotiniga, xotinning eriga nisbatan o'zaro hurmati, iffati asosida qurilsagina, bunda u oilada musaffo ma'naviy muhit va hamjihatlik vujudga keladi.

Markaziy Osiyo xalqlari ijtimoiy-madaniy hayotida chuqur iz qoldirgan ma'rifatparvar Ahmad Donish (1827-1897) "Navodirul-vaqoe", "Risola yo muxtasare va tarixi saltanati xonadoni manitiya", "Muntaqabul-ahkom" kabi asarlarida oila va oilaviy munosabatlar to'g'risida falsafiy – axloqiy va ma'rifiy qarashlarini ifoda etadi. Ahmad Donish ota-onalar huquqini belgilash haqida gapirar ekan, ular bilan bolalari o'rtasidagi o'zaro aloqalar haqida to'xtalib, o'z huquqlarini

suiste'omol qiladiganlarning chegarasiz huquqqa ega ekanligini aytib, ularning huquqlarini chegaralashni taklif etadi. Uning fikricha, shunday qilgan taqdirdagina ular hurmatga sazovor bo'ladilar va agarda bolalarini to'g'ri yo'lga yo'naltira olmasalar, bolalar ularning topshiriqlarini bajarmaslikka haqlidirlar. Shuningdek, Ahmad Donish barcha oilaviy kelishmovchiliklarni ota-ona huquqi bilan bolalar huquqining chegarasi aniq bo'lmaganligidan, bolalarning o'z ota-onasiga qachon va qanday vaqtda, qanday masalada itoat qilishi kerakligi, oilada ichki hayot qoidalari to'g'ri belgilanmasligidan kelib chiqadi, - degan fikrni bildiradi [7].

Ota-ona munosabatidagi, ularning bir-biriga mehribonligi, farzandlariga bir xil muomalada bo'lishi, har ikki tomonning qarindosh-urug'lariga bir xilda mehr-oqibat, hurmat bilan qarashi, bir so'zligi, haqiqatni gapirish kabi ijobiy fazilatlariga ega bo'lishi, shuningdek, sog'lom hayot kechirishi, chekish, yolg'onchilik, maishiy buzuvchi, dimog'dorlik, manmanlik va boshqa shu kabi illatlardan holi bo'lishi oilaviy munosabatlar madaniyatining sofligini ta'minlovchi xususiyatlardir.

Oilada a'zolarining o'zaro hurmati, do'stona munosabatlarining shakllanishi uchun ular orasidagi muhabbat dastlabki manba bo'lsa, axloqiy qadriyatlarning gultoji bo'lgan ibo, hayo, xushmuomalalik, mehnatsevarlik, sarishtalik, ozodalik, pazandalik, g'amxo'rlik, mehr-shafqat kabi azaliy odatlarimiz oilada bola shaxsini to'g'ri shakllantirishda ikkinchi manba bo'ladi [4].

Xulosa. Demak, insonning kamolotga yetishiga ta'lim-tarbiya, muhit va oila muhim hisoblanadi. Ayni damda o'tmishda yashab ijod qilgan Alisher Navoiy, Beruniy, Forobiy, Imom Buxoriy va Xorazmiy kabi buyuk faylasfilariga o'xshagan insonlarni qidiramiz ammo topolmayapmiz? Nega ekanligini hech o'ylab ko'rganmizmi? Sababi ular buyuk va irsiyati toza, ularni tarbiya qilgan ota-onalari kuchli ma'naviyat sohibi bo'lishgan, ular yashab ijod qilgan davrda ilm, ma'rifat va taraqqiyot o'zining cho'qqisiga chiqdi, ya'ni muhit yaxshi bo'lgan va eng asosiysi, ajdodlarimizning tarbiyasiga mas'ul bo'lgan ota-onalari va ustozlari o'z vazifalarini a'lo darajada bajarishgan, tarbiyalarida nuqson bo'lmagan. Agar farzandlarimizning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi bu omillardagi nuqsonlarni bartaraf etsak, albatta, kelajak avlodidan Imom Buxoriylar kabi zabardast olimlar yetishib chiqadi. Har bir oilada dunyoga kelgan bola yosh avlod sifatida davlat o'rtaga qo'ygan maqsadlarni amalga oshirishda fidokorlik, mehnatsevarlik bilan xizmat qiladigan shaxs sifatida kamol toptirilishi lozim.

1. Qodirova F., Toshpo'latova Sh, Kayumova N., A'zamova M. Maktabgacha pedagogika//darslik. –Toshkent: "Tafakkur" nashriyoti, 2019.
2. Abdusamidov A. va boshqalar. Mustahkam oila ma'naviyatlari. –Toshkent: "Sano-standart" nashriyoti, 2012.
3. Shoumarov G.B. -Oila pedagogikasi. -Toshkent: "Sharq", 2009-yil.
4. Hasanboyeva O., Xoliqov D. Oila pedagogikasi. –Toshkent: "Aloqachi", 2007-yil. 32-35b.
5. Abdusamatovna B. A. Formation of Creative Skills in Children through Creative Games //International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology. – 2021. – T. 1. – №. 7. – C. 1-5.
6. "Uzluksiz ma'naviy tarbiya Konsepsiyasi". O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrdagi 1059-son Qarori. www.lex.uz.
7. Salayeva M.S. O'zbek oilalarida ota-ona va farzandlar o'zaro munosabatlarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari mavzusida yozilgan dissertatsiya ishi. –Toshkent, 2005-yil (14 b).
8. Norbosheva Maqsuda Achilovna. Maktabgacha yoshdagi bola shaxsining rivojlanishida muloqotning o'rni// "Pedagogika va psixologiyada innovatsiyalar" jurnali. –Toshkent, 2020-yil (36 b).